

TÜRK SİYASAL TARİHİNDE MAKEDONYA SORUNU

Hüseyin SAVAŞ*

I. GİRİŞ

Yapılan bu çalışma ile, Uluslararası Siyasal Sistemin yeniden yapılanma sürecine girdiği bugünlerde, değişik bir içerikle de olsa yeniden güncellenen 'Makedonya Sorunu'na açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Makedonya sorunu, Ayastefanos Antlaşması ile Balkan Savaşı arası, Balkan Savaşı ile Yugoslavya'nın dağılma sürecinin başlangıcı arası ve Makedonya Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsızlığını ilanından sonraki dönem olmak üzere üç dönemde ele alınabilir.

Bunlardan birinci dönemde sorun, Türk siyasal tarihinin bir parçası durumdadır. Çalışmada bu döneme ağırlık verilmiştir. İkinci dönemde ise Türk siyasal etkinliği tamamen dışlanmıştı. Kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen son dönemde sorun, ciddi bir krize dönüşme eğilimi göstermektedir. Sorunun çözümlenebilmesi için her tür Türk desteğine, kurulan cumhuriyetin yaşayabilmesinin Türk yardımlarına gereksinim duyduğu anlaşılmaktadır.

I. MAKEDONYA BÖLGESİ

Makedonya kelimesinin Osmanlılarda coğrafi terim olarak kullanılmaya başlanması, 1878 Berlin Antlaşmasından sonradır¹.

* Dr.; Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü.

1 Karal (1988; 146), Kocabaş (1986; 228).

A. COĞRAFİ KONUMU VE STRATEJİK ÖNEMİ

Makedonya bölgesinin sınırlarının belirlenmesi çok güç gibi görünmektedir. Bölge üzerinde hakimiyet kavgası veren ulusların her biri çıkarlarına göre ayrı bir Makedonya haritası belirlemiştir². Ancak, deyimden Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılmaya başlanmasından sonra, Makedonya Bölgesi deyimini; Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin oluşturduğu bölgenin adı olarak kullanılmıştır³. Daha ayrıntılı bir tanımlama ise şöyledir: Makedonya, Balkan yarımadasının "Struma, Vardar ve Mesta" nehirleri havzalarını içine alır. Yani Balkan yarımadasının güneybatısını teşkil eder. Selanik vilayetinin tümünü, Kosova ve Manastır vilayetlerinin Arnavutlukta kalan kısmını içine alır⁴.

Makedonya, stratejik öneme sahip bir bölgedir. Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarının kesiştiği bölgede yer alan Makedonya, 20. yüzyıla kadar büyük önem taşıyan yolların kavşak noktasıdır. Orta Avrupa'yı Akdeniz'e bağlayan Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan için önemli bir deniz çıkışıdır. Önemli bir tarımsal zenginliğe sahip olan Makedonya'yı denetiminde bulunduran güç, bölgeye hakim stratejik gücü elinde bulundurmuş olur⁵.

B. NÜFUS YAPISI VE BUNA YÖNELİK GÖRÜŞLER

Makedonya'nın nüfusu da oldukça karışık bir yapı göstermekteydi. Bölge nüfusu; Türk, Bulgar, Rum, Sırp, Arnavut, Ulah, Yahudi ve Çingenelerden oluşmaktaydı. Bu nedenle bazı kaynaklar Makedonya'yı bir "etnografya müzesi"⁶ olarak, bazı kaynaklar ise bu yapıyı "milletler mozayiki"⁷ olarak adlandırmaktadırlar. Bu niteliğinden olsa gerek, Kâzım Karabekir Paşa, kitabında Makedonya kelimesinin "türlü" anlamına geldiğini belirtmektedir⁸.

Türklerin Rumeli'ye geçişleriyle başlayan Türkleştirme politikaları ile Makedonya'nın etnografik görünümü önemli ölçüde değişmiştir. Bu yapı, 1904

2 Karal (1988; 148).

3 Armaoğlu (1975; 298), Karal (1988; 148).

4 Uzer* (1987; 81).

* Tahsin Uzer, Makedonya'nın Selanik şehrinde doğmuş, çocukluk yıllarını orada geçirmiştir. Daha sonraki yıllarda da Selanikle olan bağlarını sürdürmüş olan Uzer, eğitiminden sonra Selanik'te ve Makedonya'nın muhtelif yerlerinde idari görevlerde (kaymakamlık vb.) bulunmuştur.

5 Meydan Larousse (1972; 265), Kocabaş (1986; 228).

6 Karal (1988; 146).

7 Kocabaş (1986; 228).

8 Karabekir (1982; 235).

yılında Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa tarafından yapılan bir istatistikte şöyle belirlenmiştir⁹:

Müslüman	1.508.507
Bulgar	896.497
Rum	307.000
Sırp	100.717
Ulah	99.000

Ancak Makedonya'daki gayrimüslim topluluklar, Müslüman nüfusun içinde Arnavut, Çerkez ve Pomakların bulunduğunu ileri sürerek, Türklerin çoğunluk değil azınlık olduklarını iddia ediyorlardı. Oysa aynı istatistiğe dayanılarak Türklerin sayısını 1.032.000 olarak belirten kaynaklar bulunmaktadır¹⁰. Bu sayı bile Türklerin hiç olmazsa azınlık oluşturmadıklarını ortaya koymaktadır. Kaldı ki aşağıdaki tablo, bu tür iddiaların nedenlerine açıklık getirmektedir.

Milliyetler prensibinden yararlanmak amacıyla halkların yayınladıkları ve farklı rakamlardan oluşan tablo, yukarıdaki verilerle karşılaştırılınca tarafların çıkarları için gerçekleri ne kadar çarpıttıkları görülebilmektedir¹¹. Ayrıca bu veriler, tarafların uzlaşma isteğinde olmadıklarının bir ifadesi olarak da değerlendirilebilir.

	<u>Sırp Listesi</u>	<u>Bulgar Listesi</u>	<u>Yunan Listesi</u>
Türk	231.400	489.664	576.600
Bulgar	57.600	1.184.036	
Sırp	2.048.320	700	454.700
Rum	201.140	222.152	656.300
Arnavut	165.620	124.211	—
Ulah	74.465	77.267	41.200
Karışık	101.875	147.244	91.700
TOPLAM	2.880.420	2.245.274	1.820.500

Yine, o günleri yaşamış, günü gününe yazıp, yazılarını yayınlamış bir gazeteci olarak Aram Andonyan'ın şu satırları, bu farklı veriler içinde en güvenilir

9 Bayur (1940; 152).

10 Meydan Larousse (1972; 267).

11 Andonyan (1975; 94).

olanlarının Müfettiş Hüseyin Hilmi Bey'in verilerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

...Zaten aynı zamanda hem Sofya'da, hem Atina'da, hem Belgrad'ta, hem de Bükreş'te boyuna yeni baştan hazırlanan çeşitli haritalar da bu esaslara göre çizilirdi. Bu haritalar daima birbirini inkâr eder, her biri diğeriyle çelişirdi. Haritaya lüzum görmeyen, tesadüfen bir harita çizilmişse üzerinde ırkların ayırımını yapmayan bir tek Türkiye vardı Balkanlarda¹².

Bu verilerden bir Makedonya ulusunun olmadığı anlamı da çıkmaktadır. Nitekim aynı eserde bu konuda da şöyle denmektedir: "Makedonyalı" adı bir milleti ifade etmez... "Makedonyalı" sıfatının bir anlamı yoktur.... Bir Makedonya var, ama Makedonyalı yok..."¹³. Bu görüş paralelinde Makedonya'da ayrı bir dilin de geliştirilemediği ileri sürülmektedir¹⁴.

Ancak, bu konuda tamamen aksi görüşlerin iddialı bir usluyla savunulduğu da görülmektedir. Tüm öğeleri ile bir Makedon ulusundan bahsedilen kaynaklarda bu konuda şu bilgiler verilmektedir: Güney Slav grubundan olan Makedon ulusu, VII. yüzyıl ortalarında Antik Makedonya'nın bulunduğu bölgeye yerleşmiştir. Zamanla kendilerine özgü dil, kültür oluşumlarıyla Makedonya Solvenleri yani Makedon ulusu oluşmuştur¹⁵.

Ansiklopedilerde Makedon dilinin özellikleri dolayısıyla varlığı anlatılmaktadır¹⁶. Bütün bunların bir sonucu olarak 29.11.1943 tarihinde Makedonya, bir cumhuriyet (federe devlet) olarak kabul edilmiş, 2.8.1944'te de ulusal haklar çerçevesinde dil ve kültür özgürlüklerine kavuşmuştur¹⁷. Günümüzdeki gelişmelerde ayrı bir Makedon ulusunun oluştuğunu savunan görüşü güçlendirir yöndedir. Bu siyasal gelişmeler, Yugoslav Makedonyası için sözkonusudur. Bulgaristan ve Yunanistan Makedonyalarında ise Makedon azınlıkların olup olmadığı tartışmaları devam etmektedir¹⁸. Bir bakıma bu tartışmaların varlığı, bu bölgelerde de ayrı bir Makedon ulusunun varlığının farklı birer kanıtı olarak değerlendirilebilir.

12 Andonyan (1975; 94).

13 Andonyan (1975; 93).

14 Eliot (—; 106), Sander (1969; 33).

15 Enciklopedijski Leksikon Mozaik Znanja İstorija (1970; 392).

16 Meydan Larousse (1970; 392).

17 Mala Enciklopedija (1972; 16).

18 Birlik Gazetesi (17.1.1991; 13).

II. MAKEDONYA SORUNU

Makedonya sorunu, etnik gruplar arasındaki bölgeyi ele geçirme mücadelesi olarak özetlenebilir. Bu ise, bölgede Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında cereyan eden kıyasıya hakimiyet mücadelesi demektir. Bu mücadeleye Ulahlar ve Arnavutlar da katılacaktır. Büyük devletler de her fırsatta müdahaleden geri kalmamışlardır. Böylece zaten karışık bir sorun olan Makedonya sorunu daha da karmaşık bir hale gelmiştir. O kadar ki; Avrupalılar karışık olan işlerinin ne derece karışık olduğunu ortaya koyabilmek için "Makedonya Salatası" deyimini kullanmayı gelenek haline getirmişlerdir¹⁹.

A. TARAFLARIN İLERİ SÜRDÜKLERİ TEZLER

Taraflar, hak iddialarında kendilerini haklı gösterecek nedenlere dayalı tezler ileri sürmüşlerdir.

Zaten Makedonya'nın tarihsel geçmişi de taraflara tezleri için yeterince veriler sağlayacak zenginliğe sahipti.

1- Rumların Tezleri

Rumlar tezlerini Büyük İskender ve babası Filip'e dayandırıyorlardı. Bizans dönemini de atalarına mal eden Rumlar, çökmekte olan Osmanlı Devleti'nin tek varisi olarak kendilerini görüyorlardı. Osmanlı Avrupasındaki siyasal, özellikle dinsel örgütlenme de bu iddiaları destekler bir yapıdaydı. Fatih döneminden bu yana bütün hristiyanların hem ruhani hem cismani liderleri olarak Rum Patriğine bağlı olmaları, Rumelideki müslüman olmayan tüm ulusların Rum oldukları sonucunu doğuruyordu. Buna göre Makedonya sorunu bir Rum sorunuymuş ve Makedonya Rumların olmalıydı²⁰.

Rumlar, 1860 yıllarına kadar bu görüşlerle yetindiler. Ancak, ulusçuluk akımının etkili olmasıyla başlayan Bulgar toparlanışına, Babıalının hristiyanları bölme düşüncesine dayalı politikası gereği Fener Patrikanesine karşı 1870 yılında Bulgar Egzark'ını resmen tüm Bulgarların şefleri olarak tanınması eklenince Bulgar klisesi gelişip güçlenmişti.

Bu gelişmeler sonucu zor durumda kalan Rumlar, yeni ve daha etkili tezler geliştirme yoluna gitmişlerdir. "Megali idea"dan ilham alan ve ırk faktörün-

19 Uzer (1987; 105).

20 Andonyan (1975; 95-96).

den çok ideallere dayanan yeni görüşte "Helenizm", akide olarak yeni tezin esasını oluşturmuştu. Bu teze göre Helenizm bir kaba kuvvet değil bir fikirdir. Helenizm'e mensup olmak için mutlaka aslen Yunan olmak gerekmez. Yunan olmayan, hatta Slav olan çok kişi var ki, Helenizm'e inanmıştır. Bu çerçevede Rumlar, "Slavca konuşan Rumlar" formülünden yararlandılar. Bu tezi işleyen Rum okullarının bölgede yaygınlaştırılmasıyla önemli başarılar elde edilmiştir. Slavların büyük kısmı Rumca konuşup yazıyor olmuş, adeta Rumlaşmıştı. Bunlar yoğun Bulgar propagandaları ve Bulgar komitacıların etkin tedhiş hareketleri ile Bulgarlığı tekrar kabul edebilmişlerdir²¹.

2- Bulgarların Tezleri

Bulgarlarda Makedonya üzerindeki iddialarını, tarihe ve geleneklere dayandırıyorlardı. Bulgarlar, Orta Çağ'da bir aralık Makedonya'da bir İmparatorluk kurmuşlardı²². Bulgar kralı Simeon, Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluğu içine alan büyük bir imparatorluğun kralıydı. Ayrıca altı ve yedinci yüzyıllarda birçok Slav grubu arka arkaya Balkanlara yerleşmişlerdi.

Yunanlıların, Slavları Helenizm uygarlaştırmıştır. Onun için "Makedonya üzerinde öncelikle Yunanlılar hak sahibidirler" tezlerine karşılık Bulgarlar, şu karşı tezi ileri sürmüşlerdir: "Vaktiyle Galya'yı ve Büyük Britanya'yı Romalılar uygarlaştırmıştı. İtalyanlar bu gerekçe ile bugün Fransa ve İngiltere'ye sahip olabilirler mi?"

Ayrıca Bulgarlar, soysuzlaşmış, gevşemiş olan Yunan halkına kattıkları genç, dinamik taze kan ile güç vererek, Bizans'ın İslam saldırılarına karşı koyabilmesini sağlamışlardı. Bulgarlara göre, bütün bunlar, Bulgarların Makedonya üzerinde hak sahibi olduklarını ortaya koymaktadır²³.

3- Sırpların Tezleri

Makedonya, eskiden Duşan tarafından kurulmuş olan Sırp İmparatorluğu'na dahildi²⁴. Üsküp bu Sırp İmparatorluğunun başkentiydi²⁵. Bu nedenle Makedonya Sırlara aittir. Tarihe dayalı bu Sırp tezinin yanında, bir Sırp teoris-

21 Andonyan (1975: 100-101).

22 Karal (1988; 147).

23 Andonyan (1975; 104).

24 Karal (1988; 147).

25 Kocabaş (1986; 234).

yeni olarak ortaya çıkan Bay Gopçeviç, hazırladığı nüfus istatistiğine dayanarak Makedonya'da bir tek Bulgarın dahi olmadığını ileri sürdü. Buna göre, tüm Makedonyalılar; Rumlar, Bulgarlar, Ulahlar, hatfa Arnavutlar bile Sırp²⁶.

Bulgarlar, "Sırplaşmış Bulgarlar" dan bahsediyorlarken; Sırlar da "Bulgarlaşmış Sırlar" dan bahsediyorlardı²⁷. Bulgar çeteleriyle başa çıkamayan Sırlar, bu aşırı iddialarının yerine daha mantıklı görüşler ortaya koymak zorunda kaldılar. Buna göre Sırlar, Eski Sırbistan diye adlandırılan bölgede 600.000 Arnavutla çevrili 400.000 Sırbın bulunduğunu ve bunların tepeden tırnağa silahlı Arnavutlara karşı, silah taşıma hakları olmadığından, silahsız bulduklarını ve yok edilmekle karşı karşıya kaldıklarını ileri sürmüşlerdi. Bu durum ise, Sırlılara müdahale etmeleri için uygun koşulları oluştuyordu²⁸.

4- Ulahların Tezleri

Makedonya üzerindeki hakimiyet kavgalarının hızlanmasıyla Romanya, bölgedeki Helenleşmiş olan Ulahların ulusal kimliklerini kazanmaları için çaba sarfetti. Ateşli Romen eylemcilere ve Osmanlı Devleti'nin desteğine rağmen Romanya bir başarı sağlayamadı²⁹.

Ancak, 1865'te Apostolo Margariti adında bir Ulah ortaya çıkarak, Ulahların bölge üzerinde hak iddialarını destekleyecek tezler ileri sürdü. Bu tezler de diğerleri gibi tarihsel iddialara dayanıyordu. 13. yüzyılda Makedonya'daki Slav İmparatorluğunda Romen hükümdarlarının bulunduğu, şimdi tekrar bir Ulah İmparatorluğunun kurulup Makedonya'nın bu sınırlar içinde olmasının gerektiği ileri sürülüyordu³⁰.

Bulgar, Sırp ve Rum tezleri karşısında daha zayıf kalan Ulah tezinin bu eksikliğini Margariti, Arnavutları yanına alarak giderme yoluna gitti. Buna göre Yunanlılar, Mısır ve Finike'den gelme göçmenlerdi. Yunanlıların Makedonya üzerinde bir hakları yoktu. Bunlar, Makedonya'dan yılda onbeş milyon frank çekerek bölgeyi sömürüyorlardı. Bu sömürüye son verilmeliydi. Makedonya'nın asıl sahipleri Ulahlar ve Arnavutlardı.

Arnavutları Latinleştirme çabasında olan bazı çevreler de (Fransız misyonerleri) Margariti'yi destekliyorlardı³¹.

26 Andonyan (1975; 114).

27 Kocabaş (1986; 235).

28 Andonyan (1975; 114).

29 Andonyan (1975; 116).

30 Andonyan (1975; 117).

31 Andonyan (1975; 118).

5- Arnavutların Tezleri

Arnavutların Makedonya üzerinde hak iddia etmeleri, Arnavutluğun bağımsızlığından öncedir. Tezleri için yeterli tarihsel dayanaklara sahip olan Arnavutlar özet olarak şöyle diyorlardı: Makedonya neden sadece Bulgarlarla Sırlar arasında bölüşsün? Biz onlardan daha eskiyiz. Pelasgoslar bir zamanlar tüm Balkanların sahibiydiler. Akhilleus ve Büyük İskender Yunanlı değillerdi. Pelasgoslardandı, yani Arnavuttular. Bulgar ve Sırlar ise daima Arnavutların köleleri olmuşlardır. Kalabalık ve cesur olan Arnavutlar, neden başkasına bıraksınlar güzel Makedonya ovalarını³².

B. BÜYÜK DEVLETLERİN MÜDAHALELERİ

1902 ayaklanmasından sonra Osmanlı Devleti'nin Makedonya'da aldığı önlemleri yeterli bulmayan Rusya ve Avusturya Şubat 1903'te Babıaliye "Viyana Islahat Programını" kabul ettirdiler³³.

Makedonya'ya Hristiyan vali tayin edilmesini isteyen İngiltere'ye müdahale konusunda inisiyatifi kaptırmak istemeyen Rusya ve Avusturya, "Mürzsteg Islahat Programını" Ekim 1904'te Babıaliye verdiler. Bu programla Makedonya'nın asayiş ve güvenlik işleri Fransız, İngiliz, Rus, Avusturya, Almanya ve İtalya subaylarının kontrolüne verilmişti³⁴.

Büyük devletler, Makedonya'da karışıklıkların hala sona ermediğini ileri sürerek, İngiltere'nin öncülük ettiği yeni bir proje ileri sürdüler. Kabul edilemeyecek bir proje olmasına karşılık, Almanya haricindeki beş büyük devletin oluşturdukları donanma ile Midilli adasını işgal ederek gümrük, posta ve telgraf merkezlerini ele geçirmek suretiyle baskı yapmaları sonucu kabul ettirdikleri "Mal Islahat Projesiyle", mali işler de bir Avrupa komisyonuna verdirilerek kontrole alınmıştı (1905)³⁵.

İstanbul Rus ve Avusturya elçilerinin Makedonya için hazırladıkları "Adli Islahat Projesi" (1907), İngiliz Parlamentosunda Makedonya sorununun görüşülüp tasarı hazırlanması (1908)³⁶ sonu gelmeyen dış müdahalelerle örnekle-rindendir.

32 Andonyan (1975; 120).

33 Mufassal Osmanlı Tarihi (1972; 3392), Karal (1988; 157).

34 Armaoğlu (1975; 301), Karal (1988; 159).

35 Armaoğlu (1975; 302), Karal (1988; 169).

36 Bayur (1952; 150-151).

Bu tür müdahalelerle yetinmeyen büyük devletler, çıkarları için giriştikleri ikili ilişkilerde Makedonya'yı pazarlık konusu yapabiliyorlardı. Almanların, kendi yanlarına yer almaları halinde Makedonya'yı yazılı olarak Bulgarlara vaatmeleri, yine benzer şekilde Rusların, Makedonya'yı Bulgarlara peşkeş çekmeleri³⁷ gibi.

Amerikan basınının Avrupa gazetelerini gölgede bırakacak derecede Türklerin Makedonya'dan atılmalarına yönelik yayın yapması³⁸, tüm Batının Makedonya'ya müdahalesinin hangi boyutlara vardığını ortaya koymaktadır.

C. TÜRKLERİN GÖRÜŞLERİ

II. Abdülhamid'e göre Makedonya sorununda asıl suçlular Bulgarlardır. Makedonya olaylarının planlanıp yönetildiği merkez Sofya'dır. Bulgarların bölgedeki kötü yönetime yönelik feryatları propaganda içindir. Avrupa devletlerinin dikkatlerini çekmeye yöneliktir ve bunda da başarılı olmaktadır³⁹.

Gerçekten de, kötü Osmanlı yönetiminin, Makedonya sorununun ana nedeni olduğuna inandırılan Avrupalılar; "... milli istekleri yerine getirilmeyen, maul bir hürriyetten yoksun Makedonyalıları Avrupa nasıl kınayabilir?" demekteydiler⁴⁰.

İttihat ve Terakkicilere göre ise Avrupa'nın Makedonya'nın iç işlerine karışması, olumlu bir sonuç vermek şöyle dursun işlerin daha da karışmasına neden olmuştur. Avrupa, bağımsız bir Makedonya eyaleti istemekle bir hayale vücut vermek istiyor. Oysa bugün, iki bin yıl öncesi Makedonyası sadece bir tarihi anıdan başka bir şey değildir. Makedonya bugün diğer 27 Osmanlı vilayeti ile bir bütündür ve aynı kaderi paylaşmaktadır⁴¹.

Yine, ittihatchılara göre; Avrupa devletlerinin isteklerine uyulması halinde, sadece Makedonya'nın kaybıyla kalınmayacak Arnavutluk da elden çıkacaktır. Böylece Osmanlı Devleti sınırları İstanbul kapılarına dayanacaktır. Bu ise başkentin Avrupa'dan Asya'ya naklini zorunlu kılacaktır. Böylece Türkler, Avrupa'dan atılıp ikinci hatta üçüncü derecede bir Asya devleti haline itilmiş olacaktırlar⁴².

37 Bayur (1953; 109-116).

38 Uzer (1987; 88).

39 Kocabaş (1986; 237).

40 Eliot (—; 171-172).

41 Bayur (1952; 157).

42 Bayur (1991; 414-416).

Bu bilgilerin ışığında, Makedonya sorunuyla ilgili Türklerin görüşleri şu şekilde özetlenebilir: Türklerin, Arnavutların, Sırpaların, Bulgarların, Rumların ve Ulahların oldukça karışık bir şekilde yaşadıkları Makedonya'yı ne oturlan bölgelere göre paylaşmak ne de diğerlerinin herhangi birinin hakimiyetine tahammüllerini gerektirecek bir çözüm mümkündü. Ekonomik yeterliliği olmadığı gibi durmadan birbirlerini boğazlamakla meşgul olan bu toplulukların bağımsız bir devlet oluşturmaları da imkânsızdı. Tek çözüm yolu, yabancı devletlerin her türlü müdahalelerden vazgeçmeleri ve bölgeyi daha önce olduğu gibi Osmanlı yönetimine bırakmalarıydı. Ancak Osmanlı yönetiminin de bölgenin yapısına uygun iyi bir yönetim kurması gerekliydi.

Ulahların bir kısmı, Yahudiler ve diğer uluslardan derin düşünenler özellikle yaşlılar da bu düşüncededeydiler. Bunlar, Osmanlı idaresi kalkınca Makedonya'nın bir mezbahaya döneceğinden korkmaktaydılar⁴³.

III. MAKEDONYA'YA HAKİM OLMA MÜCADELELERİ

A. BALKAN SAVAŞINA KADAR

Makedonya sorununda önemli sonuçlar doğuran bazı tarihsel gelişmeler sözkonusudur.

Bunlardan ilki 1870 yılında Bulgarların, Fener Rum Patrikliğinden ayrılarak ayrı bir Bulgar kilisesi etrafında toplanmaları ile sonuçlanacak olan Bulgar Eksarklığı'nı kurmalarıdır⁴⁴.

Diğer taraftan, Bulgar Milli Kilisesinin kuruluşu, Balkanlarda hristiyanları bölerek işbirliği yapmalarını önlemiş, Osmanlı çıkarlarına büyük yarar sağlamıştır⁴⁵.

İttihat ve Terakki yönetiminin çıkardığı "Kiliseler Kanunu" ise ters etki yapmıştır. Bulgar ve Rumların Türklere karşı birleşmelerine zemin hazırlayıp "Balkan İttifakı"nı doğuracak gelişmelere yol açmıştır⁴⁶.

Makedonya sorununda belirleyici olan diğer bir gelişme de Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıdır. Bilindiği gibi Ayastefanos Antlaşmasıyla Bulgarlara verilen Makedonya, Berlin Antlaşmasıyla da Bulgarlardan geri alınarak tekrar Osmanlılara verilmiştir. Bu ise Bulgarlara, bugünlere kadar uzanacak bir yayılma

43 - Karabekir (1982; 38).

44 - Kocabaş (1986; 234).

45 - Daha geniş bilgi için bkz. Mufassal Osmanlı Tar. (1972; 3390); Kocabaş (1986; 256).

46 - Uzer (1987; 97), Tahsin Uzer, Kiliseler Kanununu hazırlayan komisyon üyesiydi.

heyecanı, Makedonya'ya sahip olma gerekçesi sağlamıştır. 1885'te Bulgarların bir oldu bitti ile Doğu Rumeli Vilayetini ilhak etmeleri, Bulgarların Makedonya'ya yönelik ihtiraslarını daha da kamçulamıştır⁴⁷.

Yine, Berlin Antlaşmasına dayanarak 1878'de işgale başlayıp, 1908'de Bosna-Hersek'in ilhakını gerçekleştirecek olan Avusturya'nın bu ilerleyişi, Sırp-ların Makedonya'yı elde etme hırslarını artırmıştır. Çünkü, Adriyatik ile bağlantı ümidi kalmayan Sırp-lar, bunun yerine Makedonya ile Ege Denizine bir kapı aç-mak ümidine kapılmışlardı.

Megali İdea'nın, doğal yayılma bölgesi olarak gördüğü Makedonya üze-rinde Bulgaristan ve Sırbistan tehditlerinin arttığını gören Yunanistan, askeri ha-zırlıklara başlamış, Osmanlı Devleti ile, bozguna uğrayacağı 1897 savaşına neden olan, Makedonya üzerine siyasal ve askeri eylemlere girişmişti. Bu, Yunanistan-'ın Makedonya'ya verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Ulusçuluk akımının güçlenmesi ile Rusya ve Avusturya için Balkanlarda toprak ilnak etme yoluyla genişleme şeklinin kapanması sonucu bölgedeki Slav-Cermen rekabeti, yeni doğan ülkeleri nüfuslarına alma şekline dönüşmüştü.

Makedonya'daki bu gelişmelerle ilgili olarak, bölgede görev yapmış biri olarak Kâzım Karabekir Paşa şu bilgileri vermektedir:

Bulgarlar, Rumlar ve Sırp-lar kurdukları çeteler ile bölgelerini genişletmek amacıyla köyleri yakar, insanları öldürürler. Her ırkın kurulu olan devletlerinden gelmiş, düzenli ordu mensuplarından oluşturulan yardımcı çeteleri vardır. Bunları yöneten örgütler, dev-let içinde devlet oluşturmuşlardır. Halkın davalarına bile bakan ye-raltı mahkemeleri vardır. Olabildiğince halkı Osmanlı yönetiminden uzak tutmaya özen gösterirler. Sık sık cinayetler işlenir. Kendi halklarından olup da çetelerinin önerilerini kabul etmeyenler bile öldürülürler.

Her ırkın gerisinde istiklâline kavuşmuş ve siyasetini bir büyük Avrupa devletinininkine uydurmuş, ordusunun ve memleketinin kal-kınmasını düzenlemiş bir devlet var. Türklerin haricindekiler, bir an önce Osmanlı idaresinden kurtularak kendi devletlerinin idare-lerine girmek için var güçleriyle çaba sarfetmektedirler⁴⁸.

Diğer taraftan Rusya'nın Slav birliği çabaları aralıksız devam ediyordu. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgalinin doğurduğu tepkiler, Balkanlarda Slav bir-

47 Armaoğlu (1975; 299), Kutay (—; 7823).

48 Karabekir (1982; 236-237).

liği için uygun koşulları oluşturmuştu. Bu fırsatı iyi değerlendirmek isteyen Rusya'nın çabaları sonucu ve Makedonya'daki gelişmeler, Türkler dışındaki tarafları taktik değişikliği olarak değerlendirilebilecek tutum değişikliğine yöneltti. Bulgarlar, Sırp lar ve Rum lar Makedonya'da birbirlerini boğazlamak yerine, önce Türkleri tamamen safdışı bırakma yolunu benimsediler. Böylece, sorunun esasını oluşturan Makedonya'nın paylaşılması sonraya ertelendi.

Rus Çarı'nın kişisel gayretleriyle 1912 yılında Balkan Ligi tamamlanmıştı. Bundan sonra Makedonya'da tedhiş hareketleri ani bir tırmanma gösterirken tüm Balkanları savaş havası kaplamıştı.

Ekim 1912'de başlayan Balkan Savaşının birinci aşamasında Osmanlı Devleti beklenmedik bir yenilgiye uğradı. Bu son, tüm Avrupa'nın özlediği sonuçtu. Türkler Avrupa'dan atılmıştı. Artık Makedonya sorununda taraf olan Türk yönetimi yoktu. Bu, Makedonya sorununda bir dönüm noktasıdır. Bundan sonra dünya, farklı içerikli bir Makedonya sorunu ile karşı karşıyadır.

Paylaşılamayan Makedonya, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında, Rusya'nın tüm önleme çabalarına rağmen İkinci Balkan Savaşına neden olacaktı. Bu savaş sonrasında 10 Ağustos 1913 Bükreş Antlaşmasıyla Makedonya bu üç devlet arasında Yunan (Ege) Makedonyası, Yugoslav (Vardar) Makedonyası ve Bulgar (Pirin) Makedonyası olarak paylaşıldı. Ancak bu paylaşma da Makedonya sorununu çözememişti.

B. BALKAN SAVAŞI SONRASI

Makedonya sorununun Balkan Savaşı sonrası döneminde, Türklerin siyasi etkinliği kalmamış, Türkler Makedonya sorunu konusunda tamamen dışlanmıştı.

Aralarında yaptıkları savaş sonrası koşulların şekillendirdiği bir antlaşma ile Makedonya'nın Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında bölüşülmesi, sorun için yapay bir çözüm olmaktan ileri gidememiştir. Taraflar arasında günümüze kadar gelen bir sürtüşme olmuş ve taraflar Makedonya'ya yönelik amaçları için fırsat kollamışlardır. Nitekim Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında bu fırsatı yakalayan Bulgaristan, geçici de olsa Makedonya'yı işgal etmiştir.

Yine Tito ile Bulgaristan başbakanı arasında 1947'de yapılan Bled Antlaşması ile Makedonya'nın paylaşımında yeni düzenlemelere gidilmek istenmiřtir⁴⁹.

49 Meydan Larousse (1972; 269).

Diğer taraftan, büyük devletlerin, çıkarları yönünde soruna karışmaları, Osmanlı döneminden daha düşük bir düzeyde de olsa devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi, Sovyetler Birliği, Komintern aracılığı ile Balkan ülkeleri komünist partileri desteğinde, bağımsız bir Makedonya devleti kurdurup Ege denizine inmeyi planlamıştı⁵⁰. Yine Rusya inisiyatifindeki Bulgaristan ve Yunanistan komünist partileri arasında 1943'te yapılan Petriç Antlaşmasına göre Makedonya, savaş sonrası kurulacak Balkan Komünist Federasyonunun bağımsız bir cumhuriyeti olacaktır⁵¹.

Almanya ise daha önce değinildiği gibi müttefik arayışları esnasında Makedonya'yı pazarlık konusu yapabiliyordu.

Bütün bu ve benzeri gelişmeler, Makedonya sorununun sürekli olarak Balkan ülkeleri arasındaki ilişkileri, olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir⁵². 1961-1962 yıllarında Balkan ülkeleri arasında işbirliği çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olması bunun örneklerinden biridir⁵³. Zira Bulgaristan Ayastefanos Bulgaristanını hiç unutamadığı gibi Yugoslavya Selanik'e kadar olan topraklar, Yunanistan Üsküp'e kadar olan topraklar üzerinde ve Arnavutluk ise Yugoslav Makedonya'sı üzerinde hak iddia etmektedir⁵⁴.

C. GÜNÜMÜZDE MAKEDONYA

Uluslararası Siyasal Sistemin yeniden yapılanması sürecinde dağılan Yugoslavya Federasyonuna ait federe devletlerden Makedonya, 15 Eylül 1991 tarihinde, Makedonya Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece, Makedonya sorunu, tamamen farklı bir yapı gösteren, çözüm bekleyen pek çok sorunla birlikte yeni bir döneme girmiştir.

Yeni kurulan devlet için Sırp lar en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Nitekim, Bulgaristan'ın Makedonya'yı tanıdığını açıklaması üzerine Belgrad'ın Makedonya'nın kesinlikle Yugoslavya'nın bir parçası olarak kalacağını ilan etmesi ve farklı bölgelerden kaydırılmak suretiyle 100.000 askeri Makedonya sınırına yerleştirmiş olması⁵⁵ bu tehdidin ne derece endişe verici boyutlarda olduğunu göstermektedir.

50 Sander (1963; 31).

51 Meydan Larousse (1972; 268).

52 Sander (1969; 149).

53 Meydan Larousse (1986; 269).

54 Armaoğlu (1975; 302-303).

55 Aydın (1992; 32).

Makedonya Cumhuriyetinin ilanı, Yunanistan'da da endişelere neden olmuştur. Bu gelişmelerin, Yunan Makedonyası'na yansımından çekinen Yunanistan, Makedonya Cumhuriyetinin, Makedonya adını alamayacağını, Üsküp Cumhuriyeti adını alabileceğini, Makedonya'nın, kültür ve tarihi miraslarıyla Yunanistan'a ait olduğunu ileri sürmektedir.

Yunanistan'ın bu tavrı ve bu yöndeki çabaları, AT'nun Makedonya konusunda karar vermesini güçleştirmektedir. Ancak, AT ülkelerinin yakında Yunanistan'ın muhalefetine rağmen, Makedonya Cumhuriyetinin lehine bir karara varmaları beklenmektedir. Almanya şimdiden zımnî tanıma olarak değerlendirilebilecek ilişkiler içine girmiş bulunmaktadır. ABD ise, AT'nun kararını beklemektedir.

Bulgaristan'ın iç muhalefete rağmen Ocak ayındaki beklenmeyen Makedonya Cumhuriyeti'ni tanıma kararı, Yugoslavya ve Yunanistan'ın sert tepkileriyle karşılaşmıştır. Bulgaristan, bu kararı, devlet başkanlığı seçimleri ve diğer iç siyasal gelişmeler sonucu almıştır⁵⁶. Ancak Bulgaristan'ın söz konusu kararı Makedonya gelişmelerini, komşu ülkeler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanma isteğinin bir sonucu olarak da görülebilir.

Arnavutluk Cumhurbaşkanı Salih Bereşa'nın verdiği bir demeçte Makedonya'da yaşayan Arnavutlara özerklik verilmesini istemesi⁵⁷ gelişmelere farklı boyutlar kazandırmıştır. Aynı demeçte, Kosova'da nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavutlara da özerklik verilmesinin istenmesinden, Yugoslavya'nın kuruluşundan beri var olan Kosova sorununun da alevlenme istidadı gösterdiği anlamı çıkarılabilir.

Bütün bunlar, Makedonya Cumhuriyeti'nin oldukça zorlu bir sınavın beklediğini ortaya koymaktadır. Nitekim; yanbaşında, Bosna-Hersek'te, tüm dünyanın gözleri önünde sergilenen Sırp vahşeti, Makedonya'daki tanıma bekleyişlerini daha endişeli bir havaya sokmaktadır. 26.4.1992 tarihinde Türkiye televizyonları haber bülteninde Makedonya Devlet Başkanı'nın yayınlanan demecinde şöyle denmektedir: Dünya devletleri, Makedonya Devletini tanımakta geç kalmalıdır. Geç kaldığı takdirde Bosna-Hersek'te meydana gelen istenmeyen olaylar Makedonya'da da meydana gelebilir. Bulgaristan ve Yunanistan Makedonya Cumhuriyeti'ne yönelik hazırlıklara girişmişlerdir. Yunanistan asker toplamaya başlamıştır bile... Bu demeçte dile gelen endişelerinde Makedonyalılar haklıdır. Zira, birçok devlet tarafından tanınmış olunmasına rağmen Bosna-Hersek'teki katliama dönüşen Sırp saldırılarına karşı tüm dünya etkisiz kalmaktadır.

56 Aydın (1992; 32).

57 TRT Haber Bülteni (6.5.1992, Saat: 13.00).

IV. ELEŞTİRİ VE SONUÇ

Çalışmada özetlendiği gibi, neredeyse birbuçuk asırlık bir süreç boyunca kalıcı bir çözüme kavuşturulamayan Makedonya sorunu, son gelişmelerle farklı bir içerikle tekrar alevlenerek, bölge devletlerinin sağduyulu hareket etmemeleri halinde, Balkanlarda dengeleri sarsacak düzeyde bir sorun oluşturabilecek duruma gelmiştir.

Çalışmadan da anlaşılacağı gibi, Makedonya'daki son gelişmeler, daha önceki gelişmelerin aksine, dış koşulların değişmesi sonucu harekete geçen iç dinamizmden kaynaklanmıştır. Dış müdahalelerin ağırlıklı olmadığı bir çözümün, en ideal çözümü oluşturabileceği düşünüldüğünde; ilan edilen Makedonya Cumhuriyetinin, Makedonya sorunu için şimdiye kadar getirilen çözümlerin en iyisi olabileceği söylenebilir.

Türkiye'nin bölge halkı ile tarihten kaynaklanan koparılamaz bağlarla sabit olan özel ilişkileri vardır. Makedonya Parlamento Başkanının ilk dış ziyaretini Türkiye'ye yapması ve bu ziyaretinin tesadüflere dayanmadığını bildirerek, Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak istediklerini bildirmesi⁵⁸, bu ilişkilerin açık ifadesinden başka bir şey değildir. Makedonya'da yaşayanlar, daha Balkan Savaşı sonrasına kadar Osmanlı Türk vatandaşydılar. Kaldı ki, sömürgeciliğe karşı kurtuluş savaşı veren ülkelere, yakın tarihi ile model oluşturan Türkiye, yeniden şekillenen uluslararası siyasal yapıda kazandığı ağırlıklı konumu gereği ve bu çerçevede dış politikada sahip olduğu prestiji gereği Makedonya Cumhuriyeti'ni desteklemek zorundadır. Türkiye'nin bölgedeki çıkarlarının da bunu gerektirdiği meydandadır. Türk kamuoyunun isteklerinin ve beklentilerinin de bu doğrultuda olduğu, ortaya çıkan tepkilerden açıkça görülebilir.

KAYNAKLAR

Andonyam Aram; *Balkan Harbi Tarihi*, Çev. Zaven Biberyan, İstanbul, Sander Yayınları, 1975.

Armaoğlu Fahir; *Siyasi Tarih (1789-1960)*, 3. B., Ankara, A.Ü. S.B.F. Yayınları, 1975.

—————; *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.

Aydın Turan; "Bulgaristan'daki Devlet Başkanlığı Seçimleri", *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, Ankara, Sistem Ofset (Şubat 1992).

Bayur Hikmet; *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I, İstanbul, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1940.

—————; *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Kısım IV, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1952.

—————; *Türk İnkılabı Tarihi*, C. III, Kısım I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1953.

—————; *Türk İnkılap Tarihi*, C. I, Kısım I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Birlik Gazetesi, Üsküp (17 Ocak) 1991.

Eliot Sir Charles; *Avrupadaki Türkiye*, C. II, Çev. Adnan Sınar, Şevket Serdar Türet, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, (T.Y.).

Enciklopedijski Leksikon Mozaik Znanja İstorija, Beograd, Interpres, 1970.

Karabekir Kâzım; *İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, İstanbul, Türdav Ofset Tesisleri, 1982.

Karal Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, 3. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Kocabaş Süleyman; *Balkanlarda Panislavizm*, İstanbul, Vatan Yayınları, 1986.

Kutay Cemal; *Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, C. XIII, 2. B., İstanbul, Alioğlu Yayınevi (T.Y.).

Mala Enciklopedija, Beograd, 1972.

Meydan Larousse, C. VIII, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1972.

Mufassal Osmanlı Tarihi, C. VI, İstanbul, Güven Yayınevi, 1972.

Sander Oral; *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara, 1969.

Uzer Tahsin; *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, 2. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.